

PRIESKUM STREDNÉHO POVAŽIA

Eubomíra Kaminská - Adrián Nemergut - Ondrej Žaár

V dňoch 5. až 14. mája 2008 autori príspevku realizovali projekt „Prieskum stredného Považia“, ktorého cieľom bola verifikácia a fixovanie paleolitických lokalít v teréne i v mapových podkladoch. Sústredili sme sa najmä na prieskum dvoch regiónov, v ktorých dominantným osídlením v mladom paleolite bol mladý gravettien, teda horizont hrotov s vrubom. Na viacerých lokalitách sa v čase prieskumu nachádzal vysoký porast poľnohospodárskych plodín, takže sme z nich nemohli získať ďalšie štiepané artefakty. Z niektorých prístupnejších miest sme štiepanú kamennú industriu získali. Týka sa to hlavne polohy Dlhá v Moravanoch nad Váhom, polôh Horné farské role a Trtavec v Banke, polôh Zahumné a Úvozová cesta v Ratnovciach a napokon polôh II – IV a VI v Trenčianskych Stankovciach.

1. **Moravany nad Váhom** (okr. Piešťany), poloha **Dlhá**, sídlisko, začiatok mladého paleolitu. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Poloha **Dlhá** leží severne od obce a je jednou z najvyššie položených paleolitických nálezísk v katastri (320 – 335 m n. m.). Známa je hlavne odkryvom ateliérov na výrobu obojstranne plošne opracovaných listovitých hrotov z rádiolaritu (*Zotz 1951*). *J. Bárta (1960)* zaradil listovité hroty do szeletienskej kultúry zo začiatku mladého paleolitu a nazval ich typom Moravany-Dlhá. V rokoch 1963 a 1990 robil na lokalite revízne výskumy, ale ich výsledky publikoval len veľmi fragmentárne (*Bárta 1970*). Prieskumu v roku 2008 sa zúčastnili aj M. Nývltová-Fišáková a P. Škrdla z Archeologického ústavu AV ČR Brno a paleontológovia M. Ábelová a M. Vlačíky.

V čase prieskumu bolo aj na tejto polohe obilie, takže zberom sme získali len jeden rádiolaritový úštep pochádzajúci z plošnej retuše nástroja. S cieľom zistiť stratigrafickú situáciu na lokalite sme urobili niekoľko geologických vrtov, z ktorých dva sme rozšírili na štvorec 1 x 1 m (sondy II a III) a jednu sondu s rozmermi 2 x 1 m sme umiestnili na východný okraj poľa. Nimi sme sa pokúsili zachytiť primárnu polohu industrie aspoň sporadickými nálezmi. Ďalšie dva úštepy z rádiolaritu boli v sonde III v svahovom sedimente. Taktiež sme zistili, že v južnej časti svahu vyклиňuje fosílna pôda, ku ktorej by sa mala viazať primárna pozícia nálezov; jej paleopedologická analýza ešte nie je ukončená.

2. **Banka** (okr. Piešťany)

a) poloha **Horné farské role**, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Poloha Horné farské role sa nachádza severovýchodne od obce Banka, v nadmorskej výške 254 až 265 m. Je to pomerne rozsiahla plocha, ktorej nižšie položená juhozápadná časť je označovaná ako Kopanica a vyššie položená severovýchodná časť ako Kňazovica. Poloha bola osídlená počas mladého gravettien na viacerých miestach, ako to doložil výskum v roku 1997 (*Alexandrowicz et al. 2000*).

Pri prieskume sme zozbierali 45 artefaktov, z ktorých 37 je vyrobených z patinovaného eratického silicitu, sedem z rádiolaritu a jeden z vápenca. Jadrá sú zastúpené dvoma úštepovými až úštepovo-čepelovými typmi, z nástrojov sa našlo klinové rydlo stredné, hranové rydlo na šikmo retušovanej čepeli, čepel a čepielka s otupeným bokom, časti čepelí s retušou i bez nej a celý súbor dopĺňajú úštepy.

b) poloha **Nadbývalou tehelnou**, sídlisko, mladý paleolit, epigravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Na severovýchodnom okraji obce Banka, na oráčine nad bývalou tehelnou, sme našli jadro, ktoré patrí najskôr do epigravettien.

3. R a t n o v c e (okr. Piešťany)

a) poloha Z a h u m n é, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Poloha sa nachádza juhozápadne od Ratnoviec, na južnom svahu pod temenom kopca. Bola známa už J. Bártovi i J. Hromadovi (1998). Medzi dvadsaťjedem artefaktami je najcharakteristickejšim tvarom malý hrot typu la Gravette. Ostatná industria je zložená z častí čepelí, rydlových triesok a úštepov. V surovinovom zložení prevláda patinovaný eratický silicit (šesťnásť kusov) nad rádiolaritom (päť kusov).

b) poloha Ú v o z o v á c e s t a, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Lokalita bola zistená v záreze úvozovej cesty, ktorá vychádza z južného okraja Ratnoviec a smeruje mierne na juhovýchod. M. Vlačiky, ktorý spolu s M. Ábelovou hľadal paleontologické nálezy, si v dolnej časti steny všimol patinované artefakty. Po začistení časti profilu sme z rozvlečenej paleolitickéj vrstvy, ktorá bola 30 – 40 cm nad bázou asi 3 m vysokého sprašového profilu, získali štiepanú industriu a uhľiky. Nad lokalitou sa nachádza oráčina, ale na jej povrchu sa nevyskytujú žiadne kamenné artefakty.

Pri čistení profilu sme získali výraznú industriu mladého gravettien - mladšej fázy horizontu hrotov s vrubom, aký sa v priestore Moravany nad Váhom - Banka vyskytuje v období 22 000 – 20 000 BP. Takmer celý súbor industrie je vyrobený z patinovaného eratického silicitu (zo 111 artefaktov je z neho 101) a doplnené sú rádiolaritom (deväť kusov) a neurčenou surovinou (jeden kus). Jadrá boli hlavne jednopodstavové ale aj so zmenenou orientáciou. Úštepky tvorili najpočetnejšiu skupinu - 71 kusov. Nezvyčajne veľa bolo aj rydlových triesok (šesťnásť kusov), ktoré boli vyrobené takmer všetky z eratického silicitu. Z hotových nástrojov sa našlo klinové rydlo bočné a hlavne zlomený hrot s vrubom. Skupina nástrojov je doplnená zlomenými čepelmi (dvanásť kusov), štyrmi čepielkami a retušovaným úštepom.

4. T r e n č i a n s k e S t a n k o v c e (okr. Trenčín)

Jednotlivé polohy I - VI v katastri Trenčianskych Stankoviec (na sprašovom chrbte západne od časti obce Veľké Stankovce) sú známe početnými nálezmi hlavne z prieskumov T. Michalíka (2003).

a) poloha II, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Uvedená poloha sa nachádza na svahu kopca so sklonom k severu. Na oráčine sme pri prieskume zistili menšiu koncentráciu štiepanej kamennej industrie (šesť kusov), ktorú môžeme priradiť mladému gravettien. Je vyrobená z rádiolaritu i patinovaného eratického silicitu. Obsahovala klinové rydlo stredné, bazálne časti čepelí, úštep s vrubovitou retušou, fragment jadra a ďalší úštep bez retuše.

b) poloha III, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Lokalita sa od predchádzajúcej polohy II nachádza južnejšie, vo väčšej nadmorskej výške. Zozbierali sme skupinu jedenástich artefaktov, v surovinovom zložení ktorých dominuje rádiolarit, zastúpený je aj patinovaný eratický silicit a prekremený pieskovec. Do mladého gravettien patrí takmer všetka industria, ktorá obsahuje jedno i dvojjpodstavové jadrá, časti čepelí (niektoré s retušou) a úštepky. Starším artefaktom by mohlo byť dvojité striedavo retušované driapadlo z prekremeného pieskovca.

c) poloha IV, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Lokalita IV sa nachádza v tesnej blízkosti polohy III, takže možno s ňou tvorí jeden celok. Na oráčine zozbieraná industria patrí taktiež mladému gravettien. V surovinovom zložení takmer úplne prevažuje rádiolarit (päťnásť kusov) nad patinovaným eratickým silicitom (jeden kus). V technologických skupinách sú zastúpené jednopodstavové i ploché jadrá, úštepky, zlomené čepele s retušou i bez nej a retušovaný úštep.

d) poloha VI, sídlisko, mladý paleolit, mladý gravettien. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra - VPS Košice.

Poslednou z rady mladogravettienských lokalít na tom istom sprašovom chrbte je poloha VI. Zberom sme získali štyri pomerne výrazné kusy industrie štiepané v rovnakom pomere z patinovaného eratického silicitu i rádiolaritu. Medzi artefaktami sa vyskytli dve čepele z hrany jadra, z nich jedna je s vrubom, stredná časť nepravidelnej čepele a úštep.

L i t e r a t ú r a

Alexandrowicz et al. 2000 - W. P. Alexandrowicz/L. Kaminská/B. Kazior/J. K. Kozłowski/M. Pawlikowski/K. Sobczyk: Excavations at Banka - Horné farské role. In: J. K. Kozłowski (ed.): Complex of Upper Palaeolithic Sites near Moravany, Western Slovakia. Vol. III Late Gravettian Shouldered Points Horizon Sites in the Moravany - Banka Area. Nitra 2000, 121 – 152.

- Bárta 1960* - J. Bárta. K problému listovitých hrotov typu Moravany-Dlhá. *Slov. Arch.* 8, 1960, 295 – 324.
- Bárta 1970* - J. Bárta: Sídlišká zo staršej doby kamennej na okolí Moravian nad Váhom. *Almanach Balneol. Múz.* 1970, 31 – 40.
- Hromada 1998* - J. Hromada: Gravettienske sídliská v Moravanoch nad Váhom a ich miesto vo vývoji mladého paleolitu strednej Európy. *Slov. Arch.* 48, 1998, 145 – 167.
- Michalík 2003* - T. Michalík: Komplex mladopaleolitických sídlisk v okrese Trenčín. *AVANS 2002, 2003*, 89 – 92.
- Zotz 1951* - L. Zotz: Praesolutréen und Solutréen. *Altsteinkunde Mitteleuropas*. Stuttgart 1951.

BEGEHUNG DES MITTLEREN WAAGTALS. Begehung des mittleren Waagtals. In den Tagen 5. bis 14. Mai 2008 haben die Beitragsautoren das Projekt „Begehung des mittleren Waagtals“ realisiert. Sein Zweck war die Beglaubigung und Raumbestimmung der paläolithischen Fundstellen im Terrain wie auch in den Kartenunterlagen. Wir haben uns vor allem auf die Begehung von zwei Regionen, in den die Ansiedlung im jungen Gravettien dominierte, konzentriert. Auf den Fundstellen, wo uns daran nicht die Naturalien hinderten, haben wir Spaltindustrie aufgesammelt.

1. Moravany nad Váhom (Bez. Piešťany), Flur Dlhá. Auf der bekannten Fundstelle von Blattspitzen, Typ Moravany-Dlhá, die J. Bárta (1960; 1970) zu Szeletien am Anfang des jungen Paläolithikums eingliederte, wollten wir die stratographische Position mit drei Probeschnitten überprüfen. In einem von ihnen haben wir eine Schicht mit fossiler Erde, deren Analyse noch nicht beendet ist, erfasst.

2. Banka (Bez. Piešťany). Auf der bekannten Fundstelle aus jungem Gravettien in der Flur Horné farské role, wo wir Grabungen im Jahr 1997 machten (Alexandrowicz et al. 2000), haben wir bei der Begehung der Ackerkrume 45 Artefakte, meistens aus erratischer Opoka, aufgesammelt. Unter den Werkzeugen waren Stichel, Klängen, Kerner und Abschlüge. In der Flur Trtavec haben wir einen Kern, der wahrscheinlich zu Epigravettien gehört, gefunden.

3. Ratnovce (Bez. Piešťany). Aus der schon früher bekannten Flur Zahumné (Hromada 1998) haben wir 21 Artefakte der junggravettienzeitlichen Industrie, unter den eine kleine Spitze Typ la Gravette aus erratischer Opoka dominiert, gewonnen.

Die neufestgestellte Fundstelle im Profil der Straße südlich von Ratanovce haben wir Flur Úvozová cesta benannt. In der 3 m hohen Lößwand, 30 – 40 cm über ihrer Basis, befand sich eine paläolithische Schicht mit Holzkohlen und Spaltindustrie (111 Stück), hergestellt meistens aus erratischer Opoka. Charakteristischer Werkzeugtyp war eine gebrochene Spitze mit Kerb.

4. Trenčianske Stankovce (Bez. Trenčín). Auf dem Lößkamm sind sechs Fundstellen registriert (Michalík 2003). Bei der Begehung haben wir Spaltindustrie, meistens aus erratischer Opoka und Radiolarit, in den Fluren II – IV und VI aufgesammelt.